

THE ESSENCE OF PEDAGOGICAL INTERACTION

Chornous N.

The article studies the nature of pedagogical interaction in the process of educating future teachers. The article deals with the types of interpersonal interaction and the components that are directed at providing collaboration between a teacher and a student, the development of students' interests, aptitudes, abilities in the process of studying.

Key words: *interaction, pedagogical interaction, interpersonal interaction.*

Нові реалії освіти, відповідно до вимог Болонського процесу, вимагають розвитку в майбутнього вчителя таких сучасних професійних якостей, які дозволяють стати активним учасником суспільних взаємодій, вести учнів за собою на шляху досягнення визначених цілей та сприятимуть підготовці вчителя, здатного створювати оптимальні умови для розвитку особистості, максимально враховувати її індивідуальні інтереси.

Педагогічну взаємодію досліджували Ш. Амонашвілі, К. Абульханова-Славська, Ю. Бабанський, О. Бодальов, М. Данилов, Т. Дридзе, Л. Кондрашова, В. Кан-Калік, Б. Ломов, Н. Нікандров, Л. Рувинський, В. Сквирський.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що більшість авторів (Й. Герbart, Дж. Д'юї, Я.А. Коменський, Л. Кондрашова, І. Підласий, Н. Радіонова, Б. Отто) розглядає педагогічну взаємодію як взаємовідносини між учителем і учнями.

А тому з метою активізації навчальної діяльності студентів особливу увагу необхідно приділяти організації педагогічної взаємодії в таких діадах: «викладач-група», «викладач-студент», «студент-група», «студент-студент». Усе це свідчить про те, якого значення набуває проблема співробітництва. В основному дослідження вчених спрямовані на встановлення сутності взаємодії між учителем і учнем, на що звертали увагу ще І. Герbart, Дж. Д'юї, Я.А. Коменський, Б. Отто.

Сьогодні, на жаль, недостатня увага приділяється взаємодії викладача зі студентами, а тому мета нашої статті — дати визначення поняттю «педагогічна взаємодія» з точки зору педагогіки та психології і показати стан даної проблеми у сучасному ВНЗ.

З метою визначення сутності педагогічної взаємодії звернемося до розкриття поняття «взаємодія» у науковій літературі. За словами Б. Ананьєва, саме відносини відображають сутність професійно-педагогічної спрямованості особистості педагога: «Виховний процес ґрунтується саме на системі різноманітних взаємодій, взаємовідносин, які реалізують ставлення педагога до самої професії, процесу виховання, колег по роботі, їхньої системи роботи, професійного середовища тощо» [1].

Слід зазначити, що чим більше привабливих сторін у своїй майбутній професії вбачає студент, тим успішніше він вирішує професійні завдання й тим більш стійким є його ставлення до майбутньої діяльності.

Г. Вергелес вважає, що найважливішою особливістю педагогічної праці є те, що вона «з початку й до кінця є процесом взаємодії людей». Дійсно, у ній предметом, знаряддям та продуктом праці є неповторна людська особистість. А це означає, що хоча цілі, завдання й методи навчання й виховання об'єктивно визначаються соціальними факторами, їх реалізація відбувається тільки у формі особистісних взаємостосунків між учителем та учнями [2].

Психологи вважають, що взаємодія є процесом безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок. Взаємодія виступає як інтегруючий чинник, що сприяє утворенню структур. Наприклад, у процесі взаємодії між членами створеної групи з'являються ознаки, що характеризують цю групу як взаємозалежну стійку структуру визначеного рівня розвитку. Структурованість групи виявляється в статусних відносинах, функціонуванні визнаних усіма членами групи нормах поведінки і взаємодії, групових цілях і цінностях. Особливістю взаємодії є її причинна обумовленість. Кожна з взаємодіючих сторін виступає як причина іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони, що обумовлює розвиток об'єктів і їхніх структур. Якщо в процесі взаємодії виявляється суперечність, то вона виступає джерелом саморуху й саморозвитку структур, взаємодія як матеріальний процес супроводжується передачею матерії, руху й інформації. Воно здійснюється з кінцевою швидкістю й у визначеному просторі-часі. Однак, ці обмеження діють лише для безпосередньої взаємодії. Для опосередкованих форм взаємодії просторово-тимчасових обмежень не існує [3].

Е. Клімов, К. Платонов, В. Шадріков характеризують взаємодію як діяльність, що «наповнена конкретним професійним змістом, яка охоплює не тільки власне виробничу сферу (знання, уміння, навички), але й особистісну сферу (інтелектуальну, вольову, емоційну), яка складає ядро особистості [4].

Взаємодія групова – процес безпосередньої або опосередкованої взаємодії багатьох об'єктів (суб'єктів), що породжує їхню взаємозумовленість і зв'язок, групова взаємодія відбувається між частинами групи та між цілими групами».

Міжособистісну взаємодію можна розглядати:

- у широкому розумінні як випадковий або умисний, приватний або публічний, довготривалий або короткочасний, вербальний або невербальний особистий контакт двох і більше людей, що призводить до взаємних змін у їхній діяльності, стосунках, поведінці і установках;

- у вузькому розумінні як систему взаємозумовлених індивідуальних дій, що пов'язані циклічною причинною залежністю, при якій поведінка кожного з учасників виступає одночасно й стимулом, і реакцією на поведінку інших [2].

Основними ознаками міжособистісної взаємодії є:

- 1) наявність зовнішньої стосовно взаємодіючих індивідів мети (об'єкта), здійснення якої обумовлене необхідністю докладання сумісних зусиль;

- 2) експліційність – доступність до спостереження та реєстрації;

- 3) ситуативність – достатньо жорстка регламентація конкретними умовами міжособистісної взаємодії тривалості, інтенсивності, норм і правил інтеграції, де остання є відносно нестабільним феноменом, який змінюється в залежності від випадку;

- 4) рефлексивна багатозначність – можливість міжособистісної взаємодії як прояву усвідомлених суб'єктивних намірів, неусвідомлених або частково усвідомлених, які є наслідком сумісної участі в складних видах суспільної діяльності.

Виділяють основні типи міжособистісної взаємодії:

1) співробітництво (кооперація), яка характеризується об'єднанням зусиль учасників для досягнення спільної мети при одночасному розподілі між ними функцій, ролей і обов'язків;

2) суперництво (конкуренція), яке характеризується досягненням індивідуальних або групових цілей, інтересів в умовах протистояння з іншими індивідами або групами, що прагнуть досягти цих же цілей [3].

Названі типи взаємодії при аналізі конструктивного конфлікту розглядають як стратегії поведінки (Р. Блейк, Дж. Мутон): суперництво (протистояння), що супроводжується відкритою боротьбою за свої інтереси; співробітництво, що спрямоване на пошук рішення для задоволення інтересів усіх сторін; компроміс – урегулювання розбіжностей через взаємні поступки; уникнення – прагнення вийти з конфліктної ситуації, не вирішуючи її, не поступаючись, але й її не наполягаючи на своєму; пристосування – тенденція пом'якшувати суперечності, поступаючись власними інтересами.

Навчальна міжособистісна взаємодія – це педагогічна взаємодія, підґрунтям якої є суб'єкт-суб'єктні педагогічно доцільні відносини, що забезпечують перцептивне, когнітивне й емоційне відображення викладачем та студентом один одного, які дозволяють усвідомити «Я-реальне» і «Я-ідеальне», без чого не може відбуватися об'єктивна самооцінка й саморозвиток.

Основною метою взаємодії є формування особистості, тобто набуття нею певної освіти, розвиток і формування конкретних якостей, необхідних для певного виду професійної діяльності.

Ефективність взаємодії залежить від активності, змістовності, усвідомленості відносин, які виникають між педагогом і студентом.

Ми повністю погоджуємося з тим, що педагогічна взаємодія передбачає умисні контакти педагога зі студентами (довготривалі або тимчасові), метою яких є зміни в поведінці, діяльності й стосунках студентів. Сутність педагогічної взаємодії в тому, що однобічний вплив замінюється взаємодією, в основі якої лежить спільна діяльність педагога й тих, хто навчається. Її основними параметрами є взаємостосунки, взаємсприйняття, підтримка, довіра [5].

Н. Радіонова визначає педагогічну взаємодію як особливий тип зв'язку й стосунків учителів і учнів (у нашому випадку – викладачів і студентів), що передбачає взаємні впливи й зміни. У педагогічній взаємодії важливе місце відводиться спілкуванню як специфічній формі суб'єкт-суб'єктної взаємодії й спільній діяльності як специфічній формі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних стосунків [2].

Характер педагогічної взаємодії визначається сформованістю психофізіологічного компоненту готовності до педагогічної праці, яка потребує розвитку в майбутніх учителів професійних якостей: уміння продуктивно спілкуватися, швидко й успішно орієнтуватися в мінливих ситуаціях педагогічного процесу, бути впевненим у своїх здібностях, мати бажання все доводити до кінця, вирішуючи професійні завдання, уміння керувати своєю поведінкою та поведінкою інших, виявляти професійну діловитість, комунікабельність, урівноваженість та витримку.

Можна погодитися, що «педагогічна взаємодія можлива лише на основі морального авторитету вчителя. Мова йде про перебудову відносин у системі «учитель-учень», про зниження авторитарності, догматизму й формалізму в

цих відносинах. Потреба у вчителеві-другові, у вчителеві-однодумцеві, що зрозуміє, вислухає, якому можна довірити свої мрії, сумніви, щиросердечні переживання, може бути задоволена лише гуманізацією моральних принципів, поглядів, ідеалів, переконань – які є основою професійно-педагогічного світогляду вчителя» [1].

У процесі педагогічної взаємодії виявляються різні зв'язки між суб'єктами та об'єктами цього процесу, новий характер їх взаємовідносин. Результатом взаємодії викладача та студента виступає досягнення ефекту взаєморозуміння, взаємодії, взаємооцінки, що сприяє розвитку понять і яви студентів, формуванню їхніх точок зору, практичних умінь та навичок.

Взаємодія вихователя й вихованців реалізується в генетичній і функціональній, змістовій і структурній, репродуктивній і продуктивній єдності й протилежності зовнішньої і внутрішньої, матеріальної та ідеальної людської активності у всіх її видах і формах.

Аналіз педагогічної літератури дозволяє сформулювати основні структурні елементи взаємодії викладача і студентів у навчальному процесі:

- моделювання взаємовідносин викладача і студентів у наступній діяльності: планування майбутнього заняття або позакласної діяльності, яка повинна відповідати дидактичним цілям і завданням, індивідуальним особливостям, здібностям та можливостям і педагога, і його вихованців. Одночасно прогнозується сприйняття аудиторією матеріалу, а також самої особистості викладача [2];

- безпосередня взаємодія викладача зі студентами: здійснення первісного етапу безпосередньої взаємодії, управління ініціативою в спілкуванні;

- управління взаємодією в навчально-виховному процесі: акцентування уваги на спілкуванні, вираження особистого ставлення до висловлюваної інформації, створення атмосфери співпраці, довіри, доброзичливості, але й разом з цим викладачу необхідно утримувати увагу студентів на своїй особистості та керувати ініціативою в спілкуванні для створення дружнього психологічного контакту;

- організація процесу підсвідомого формування професійно необхідних умінь, навичок та якостей за допомогою створення ситуацій новизни, успіху та використання нових сучасних методів і технологій навчання;

- отримання бажаного результату: усвідомлення студентом необхідності оволодіння професійними вміннями та якостями, взаємне задоволення продуктивною співпрацею.

Результативність педагогічної взаємодії багато в чому визначається складом характеру як студента, так і педагога. При організації педагогічного процесу викладачеві важливо знати стиль сприйнятливості студента до його впливів, оскільки саме від цього залежить темп і результат морального й психічного розвитку. Для того щоб взаємодія викладача й студента була ефективною, необхідно піклуватися про те, щоб їхня спільна діяльність приносила задоволення. Чим глибша задоволеність, тим вище ефективність співробітництва викладача й студентів. Педагогічна взаємодія викладача й студентів досягне прогнозованих педагогом цілей за умови забезпечення активної позиції обох сторін педагогічного процесу. У дослідженнях Л. Виготського і Д. Ельконіна виявлено залежність між психічним розвитком і емоційним контактом

особистості з навколишнім середовищем (задоволеність діяльністю, взаєминами, керівництвом, внутрішній спокій). Взаємодія можлива лише там, де забезпечується соціально-психологічна єдність педагога і дітей [2; 5].

Отже, у статті педагогічна взаємодія розглядається як цілеспрямована організація діяльності, спілкування, систематичного й планомірного розвитку інтелектуальної, вольової й емоційної сфери. Її основними параметрами є взаємостосунки, взаємосприйняття, підтримка, довіра. Міжособистісна взаємодія являє собою педагогічну взаємодію, підґрунтям якої є суб'єкт-суб'єктні педагогічно доцільні відносини між викладачем та студентом, коли вони співпрацюють як рівноправні партнери спілкування.

У подальших дослідженнях планується схарактеризувати поняття «навчальне співробітництво», що розширить коло зазначеної проблеми.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев – Л., Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 336 с.
2. Вергелес Г.И. Дидактические основы формирования учебной деятельности / Г.И. Вергелес – Л., 1989. - 74 с.
3. Леонтьев А.Н. Проблема деятельности в психологии / А.Н. Леонтьев // Вопросы философии. – М., 1972. – №9. – С. 95-108.
4. Платонов К.К. О знаниях, навыках, умениях / К.К. Платонов // Сов. педагогика. – М., 1963. – №11. – С. 38-103.
5. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин – М. : Просвещение, 1974. – 64 с.

Abstract. *The article studies the nature of pedagogical interaction in the process of educating future teachers in the following dyads: «teacher-group», «teacher- student», «student-group», «student-student». The articles deals with the types of interpersonal interaction and the components that are directed at providing collaboration between a teacher and a student, the development of students` interests, aptitudes, abilities in the process of studying (cooperation that is characterized by joint efforts of participants to achieve common goals, with sharing functions, roles and duties as well as rivalry – the achievement of individual or group goals and interests in the conditions of confrontation with other individuals or groups who try to achieve the same goals).*

Basic structural elements of a teacher and students interaction in the process of education were formulated. It was also stated in the article that the provision of active interpersonal interaction and favourable atmosphere help to increase cognitive interest, leads teachers to autoanalysis and self-evaluation, encourages the development of their professional skills in the process of modelling pedagogical situations; the nature of pedagogical interaction is determined by the formation of a psychophysiological component.